SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1178

av Mattias Vepsä och Talla Alkurdi (båda S)

Den demokratiska kontrollen över AI-utvecklingen

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur samhällets beredskapsförmåga, omställningsstöd och övriga trygghetssystem kan anpassas i händelse av snabbt stigande arbetslöshet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att genomföra ett AI-lyft i enlighet med motionen och med hem-pc-reformen som inspiration och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa en demokratisk AI-framväxt och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att inrätta ett svenskt nationellt AI-säkerhetsinstitut och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör ansluta sig till det internationella uppropet för oberoende granskning av avancerade AI-modeller, gemensam incidentrapportering och internationell samordning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att genomföra ett nationellt säkerhetslyft inom den offentliga sektorn för att stärka den

digitala säkerheten för statliga, regionala och kommunala it-system och tillkännager detta för regeringen.

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur etableringen av datacenter skulle kunna leda till att mer av värdeskapandet kommer Sverige till godo i form av skatteintäkter, nationell digital suveränitet och lokala arbetstillfällen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur behovet hos den offentliga sektorn och nationell kritisk infrastruktur av beräkningskraft och datalagring skulle kunna säkras genom datacenter på svensk mark och hur ägandet av sådana datacenter skulle kunna begränsas för att garantera svensk suveränitet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att staten ska ta ett samhällsövergripande ansvar tillsammans med kommunerna för etableringen av nya datacenter, utifrån ett helhetsperspektiv på miljöpåverkan, elkonsumtion och nationella och lokala intressen, och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur en bred skattereform skulle kunna säkerställa att produktivitetsvinsterna från AI kan användas för stärkt välfärd, kortare arbetstid och ökad jämlikhet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Utvecklingen av artificiell intelligens går i rasande fart. På bara några år har AI-modeller gått från att klara matematik på gymnasienivå till att lösa problem matematiker kämpat med i årtioenden. Matematiker tillhör en av de många yrkesgrupper, till exempel programmerare, revisorer och jurister, som oroar sig över sina jobb och sin framtida försörjning.

Dagens AI-modeller upptäcker dessutom digitala säkerhetshål som ingen människa tidigare hittat, och experter varnar nu för att vi står inför en massiv våg av cyberattacker.

Samtidigt är det bara ett fåtal bolag i världen som utvecklar dessa modeller och som därmed bestämmer hur modellerna ska bete sig, vilka värderingar de ska ha och vem som får använda dem. Rädslan för att Kina ska komma ikapp hindrar amerikanska

myndigheter från att ta kontroll över utvecklingen, samtidigt som enskilda AI-bolag inte mäktar med att bromsa utvecklingen på egen hand, trots att de allt mindre förstår dem modeller de bygger.

Det är medborgarna som skapat den data som underbygger alla AI-modeller. Det är också medborgarna. genom demokratin, som bör bestämma hur artificiell intelligens ska forma samhället. Det är inte utveckling som kan lämnas till ett fåtal bolag.

Sverige bör därför vidta åtgärder på både nationell och internationell nivå för att ta demokratisk kontroll över AI-utvecklingen.

En rättvis AI-omställning för arbetstagarna

AI förändrar både arbetsuppgifter och maktbalansen på våra arbetsplatser. Inte minst unga akademiker trängs ut när juniora arbetsuppgifter automatiseras, och långtidsarbetslösheten bland högutbildade är den högsta på 20 år.

Det krävs ett omställningsstöd som håller jämna steg med AI-utvecklingen, där vuxenutbildning, yrkesväxling och arbetsmarknadsutbildning kopplas till hur AI faktiskt används i arbetslivet. Omställningen kräver också starkare trygghetssystem, med en stärkt a-kassa och mer stöd till unga på väg in på arbetsmarknaden. Det krävs ett ai-lyft likt hem pc-reformen på 1990talet.

När utvecklingen av AI accelererar finns det också en risk att en större del av värdeskapandet i ekonomin tillfaller ett fåtal stora bolag på arbetstagarnas bekostnad. Sverige och många andra länder har nyligen infört en global minimiskatt på 15 procent på multinationella bolags vinster, och det är naturligt att den nu stärks.

Det är också en asymmetriskt att det kostar mycket att anställa en människa, i form av arbetsgivaravgifter och andra sociala avgifter, medan användningen av AI inte är direkt beskattad. På sikt kan en skatt på AI-användning bli viktig för att säkra lika villkor mellan arbetstagare och AI, och för att finansiera framtidens välfärdsstat.

Demokratisk AI och folkbildning

Ytterligare en aspekt för en rättvis och folkligt förankrad AI-utveckling är att tekniken och vinsterna av den kommer människor till del. Detta är inte minst en avgörande fråga vid etableringar av datacenter där Sverige behöver utreda och införa system för att säkerställa så att värden från dessa datacenter återinvesteras i lokalsamhället. Teknikutvecklingen kräver också fler möjligheter för människor att kunna lära sig och få reella möjligheter att använda den. Därför krävs utöver satsningar på omställning inom arbetslivet ett folkbildningslyft där civilsamhälle och breda

samhällslager ges relevanta kunskaper. Detta kan samtidigt garantera alla oavsett plånbok att få ta del av tekniken.

Sverige bör stå med sina nordiska grannar i arbetet för säker AI

Den 21 september tog 22 länder initiativ till att bilda en internationell institution för AI-säkerhet, under ledning av Finlands president Alexander Stubb och Norges statsminister Jonas Gahr Støre. I dag deltar 29 länder, bland andra Australien, Kanada, Danmark, Tyskland, Nederländerna, Turkiet och Singapore, samt EU-kommissionen.

Sverige står utanför. Statsminister Ulf Kristersson valde att inte delta med hänvisning till att Sverige har en övergångsregering. Sverige bör redan nu skicka observatörer till initiativets möten och ansluta sig fullt ut så snart en ny regering är på plats.

En säkrare AI-utveckling kräver permanenta internationella institutioner. Här kan de nordiska länderna spela en central roll. Vi har en lång tradition av fredsarbete och hör till de viktigaste finansiärerna av och deltagarna i dagens centrala internationella säkerhetsinstitutioner.

AI-säkerhet borde tas på allvar

I somras meddelade OpenAI att 1 300 av bolagets AI-agenter i månader hade samarbetat för att ta sig ut ur säkrade system och i hemlighet tagit kontroll över delar av bolagets interna system. I september varnade ledande forskare och AI-labb i FN:s säkerhetsråd för att mänskligheten kan förlora kontrollen över AI inom några år, och för att AI kan användas för att framställa dödliga virus.

Regeringens AI-kommission har föreslagit ett svenskt AI-säkerhetsinstitut. USA, Storbritannien, Tyskland, Frankrike, Kanada, Japan, Norge och flera andra länder har redan inrättat sådana institut, som deltar i internationella processer kring AI-säkerhet, ger råd till offentliga organ och testar AI-modeller. Sverige bör göra detsamma så att vi kan garantera vår egen möjlighet till att påverka utvecklingen.

Experter varnar också för en period av massiva cyberattacker mot privat och offentlig infrastruktur. De senaste AI-modellerna har redan hackat sig in hos företag och myndigheter, som i de uppmärksammade fallen med Hugging Face och de australiensiska vårdsystemen. Svenska myndigheter bör därför inleda en cybersäkerhetssprint, ett temporärt samarbetsprojekt bland statliga, regionala och kommunala organisationer med fokus på att använda AI-modeller för uppgradera existerande system inför de nya cybersäkerhetshoten som de nyaste AI-modellerna innebär.

Datacenter för svenskt värdeskapande och svensk säkerhet

Utbyggnaden av datacenter för AI kan ge Sverige värdeskapande, digital självständighet och säkerhet, men den måste göras på rätt sätt.

Om alla datacenter i Svenska kraftnäts anslutningskö byggdes skulle de behöva el motsvarande tio kärnkraftsreaktorer. För att etableringarna inte ska höja elpriserna måste ny kraftproduktion byggas ut i samma takt.

Betalningsviljan för nätanslutning är nu hög, och en större del av det värdet bör tillfalla stat och kommuner. I dag kan multinationella koncerner lägga upp sin verksamhet så att bara en liten del av vinsten från svenska datacenter beskattas i Sverige. Beskattningen av datacenter bör därför ses över, så att vinsterna beskattas där värdet skapas.

Det bör också utredas om delar av nätkapaciteten kan auktioneras ut. I dag tilldelas kapaciteten i turordning, och den som står först i kön får en plats i elnätet som är värd mycket pengar utan att betala för mer än själva anslutningen. Med en auktion går det värdet till det allmänna i stället för till enskilda bolag.

Sveriges offentliga sektor kräver säker tillgång till suverän artificiell intelligens

Redan idag ser vi positiva effekter av applicerad AI i offentlig förvaltning på flertalet områden som bland annat brottsbekämpning, sjukvård och utbildning. I Sverige finns det flertalet Medtech-företag vars AI-produkter redan idag är i drift och som bidrar till bättre diagnosering och snabbare behandling av patienter. I Norge har AI ökat effektiviteten i polisen arbete mot sexuella övergrepp av barn, där AI-verktyg kan användas för att identifiera utsatta barn.

Den återstående frågan är hur tillgången till detta viktiga verktyg kommer kunna garanteras, och hur säkerheten av verktygen kan garanteras. För att kommuner, regioner och statliga myndigheter ska få tillgång till säkra, kapabla och kostnadseffektiva AI-verktyg bör inköpen av AI-modeller samordnas i större utsträckning.

I ett samhälle som domineras av AI är det viktigt att svenska myndigheter har tillgång till beräkningskraft och att svensk data lagras i datacenter i Sverige. Sverige deltar nu i en EU-gemensam upphandling där Sverige förbinder sig att köpa datorkapacitet för 500 miljoner euro, för att delfinansiera datacenter i bland annat Finland.

Vi bör kräva att fler av de datacenter som levererar beräkningskraft till offentliga myndigheter och nationellt viktiga funktioner byggs i Sverige. Det bör dessutom

övervägas att begränsa ägandet av sådana datacenter, så att de bara kan ägas av svenska och eventuellt europeiska bolag.

Mattias Vepsä (S) *Talla Alkurdi (S)*